

TRISKELE

Maa ja meri kiidavad: Saaremaa ja Hiiumaa rahvakoraalid

1. Maa ja meri kiidavad / Himmel, Erde, Luft und Meer (Kärla) 2:33
2. Armas Jeesus, Rõõmustaja / Lieber Jesu, Trost der Herzen (Reigi) 5:48
3. Su hooleks ennast annan ma / Ich hab mein Sach Gott angestellt (Mustjala) 4:07
4. Nuta inimene / Ach wir armen Sünder (Kärla) 7:12
5. Eks see ole arm ja heldus / Welt, ade! ich bin dein müde (Käina) 4:39
6. Su nimel lähen nüüd / Mein' Augen schliess' ich jetzt (Kaarma) 7:49
7. Jeesus Rõõmustaja / Jesu, meine Freude (Pühalepa) 2:45
8. Nüüd on see päev ju lõppenud / Nun sich der Tag geendet hat (Käina)* 4:53
9. Maa ja meri kiidavad + Armas Jeesus, avita / Himmel, Erde, Luft und Meer + Liebster Jesu, wir sind hier (Haapsalu)* 5:25

Triskele

Tarmo Tabas – laul, raamtrumm

Ergo-Hart Västrik – laul, kannel, raamtrumm

Heikki-Rein Veromann – laul, flöödid, parmupill

Janno Mäe – löökpillid, kannel, laul

Toivo Sõmer – lauto, mandoola, kannel, laul

* Jaanus Roosileht – hiiu kannel, monohord

(c) ja (p) Triskele 2016

E-post: ansambel.triskele@gmail.com, koduleht <http://www.triskele.ee>

Mere ja saarte vaimu otsides

Saared on erilised paigad, kus maa ja meri on tihedalt seotud. Üheltpoolt on saared muust maast merega eraldatud ja nii iseloomustab saarelist elu eraldiolek. Teisalt muudab meri saared avatuks, pakkudes võimalusi minna hõlpsamalt mujale uut avastama või mere kaudu tulnud vastu võtta. Saarte kultuuripildis võib kohata seega mõjutusi lähedalt ja kaugelt, mis on kokku seatud just sellele paigale omasel viisil.

Eesti suurimate saarte Hiiumaa ja Saaremaa näitel võib kinnitada, et saarelisele eluviisile on omane nii alahoidlikkus kui ka uuenduslikkus. Alahoidlikkuse on tinginud looduslikud olud – saartel on tulnud vähemaga hakkama saada ning piiratud võimalused on kujundanud arhitektuuriloolase Juhan Maiste¹ sõnul siin omapärase maailmavaatelise hoiaku, millele on võõras raiskamine ja laiutav joon. Samas pole selles hoiakus provintslikkust, sest mereteede kaudu on saartele jõudnud palju rahvusvahelist, mis näiteks arhitektuuri vallas

---

¹ Juhan Maiste, Saaremaa mõisarhitektuur. – Saaremaa 2: Ajalugu, majandus, kultuur. Tallinn, 2007, lk 827–828.

seob Saaremaa Lõuna-Skandinaavia ja Põhja-Saksamaaga. Nii annavad Maiste hinnangul Karja kiriku lakke maalitud maagilised märgid – viisnurk ehk pentagramm ja kolmjalg ehk triskele – tunnistust viikingite retkedest ning Saaremaa seotusest kaugete maadega.

Alalhoidlikkuse ja muutustele avatuse dünaamika näib iseloomustavat ka Hiiu- ja Saaremaa elanike usuelu. Henriku Liivimaa kroonika järgi on teada, et Saaremaa ristiusutati praeguse Eesti aladest viimasena. 13.–14. sajandil hakkasid saarlased mitmel korral uutele võimudele vastu ja pöördusid vana usu juurde ajuti tagasi. Ajapikku toimus kiriku vahendusel ka kristlike arusaamade levik, kuigi paralleelselt jäid veel käibesse varasemad kultusekohad ja nendega seotud tavad. Siiski juba 17. sajandi lõpus kirjeldas näiteks anonüümne kirjamees Karja kiriku liikmeid kui vagasid ja härdameelseid kristlasi, kes hakanud siis, kui jumalateenistuse ajal tuli jutluses ette mõni liigutavam koht, läbisegi hüüdma: “Oh Jumal”, “Avita, Jumal!” Kirikuõpetaja pidanud siis pikema pausi, kuni pomin ja hüüded vaibusid.²

1730.–1740. aastatel levis saarlaste hulgas vennastekogude ehk hernhuutlaste liikumine, mis küll peatselt keisrinna Elisabeti poolt keelustati.³ Vennaksed jäid siiski kohalike baltisaksa aadlike toetusel varjatult tegutsema ning hernhuutlus kogus 19. sajandi alguses veel enam populaarsust. Sajandi keskpaiku hakati aga massiliselt üle minema õigeusku, millest loodeti maiseid hüvesid – kokku vahetas usku ligi 30% Saaremaa elanikest. 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses levis Hiiumaalt Saaremaale omakorda priilaste liikumine, neile järgnesid peatselt baptistid ja metodistid. Ajaloolane Kersti Lust ongi tõdenud, et saarte elanikud olid mitmesugustele usuliikumustele vastuvõtlikud, kuna nad vajasisid intensiivsemat usuelu.⁴ Samas kajastus selles kindlasti ka soov ühis- ja isetegutsemise järele, mis hiljem suunati aktiivsesse seltsitegevusse.

Samasse ajajärku 20. sajandi alguses jäi ka rahvaviiside kogumise aktsioon, mille käigus jäädvustati Eesti Rahvaluule Arhiivi enamik siinse albumi lugude aluseks olevaid rahvapäraste koraalide viise. Eesti Üliõpilaste Seltsi egiidi all toimunud rahvaluulekogumise osalesid mitmed hilisemad tuntud eesti heliloojad (nt Peeter Süda, Cyrillius Kreek). Rahvakoraalide osakaal muude viiside hulgas oli siiski väike – kokku on Hiiumaalt ja Saaremaalt rahvaluulearhiivi talletatud 26 koraaliteisendit, millele lisandub viis viisivarianti Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis. Kõige enam – kaheksateist – on rahvakoraale üles kirjutatud Reigi kihelkonnast, mis võiks olla seotud hiiurootslaste mõjuga. Paremini ongi rahvapärane koraalilaulutraditsioon dokumenteeritud eestirootslaste hulgas, millest annavad tunnistust samal ajajärgul jäädvustatud enam kui 425 koraaliteisendit.

Laulude sisukokkuvõtted ja taustateave

1. Maa ja meri kiidavad

Maa ja meri, kuu ja tähed, metsad, väljad veistega, tuuled, tormid, vetekohin – kõik kiidab Loojat rohke rõõmuga. Minu hing, oh kiida ka teda laulu häälega.

Viisi kirjutasid üles toonane Peterburi konservatooriumi üliõpilane Peeter Süda ja rahvaluulekoguja Oskar Liiv Kärla kihelkonnas 1911. aastal.

2. Armas Jeesus rõõmustaja

---

² Elina Öpik, Rootsi aeg Saaremaal. – Saaremaa 2: Ajalugu, majandus, kultuur. Tallinn, 2007, lk 181.

³ Mati Laur, Saaremaa Vene impeeriumi koosseisus Põhjasõjast 18. sajandi lõpuni. Saaremaa 2: Ajalugu, majandus, kultuur. Tallinn, 2007, lk 213.

⁴ Kersti Lust, Saaremaa Vene impeeriumi koosseisus 18. sajandi lõpust 1918. aastani. – Saaremaa 2: Ajalugu, majandus, kultuur. Tallinn, 2007, lk 257.

Armas Jeesus, rõõmustaja, kogu ilma ainus õnn! Taganegu mure vaim ja kurvastus, sest Jeesus elab meie sees.

Viisi jäädvustas 1905. aasta kogumiskäigul Hiiumaale Peeter Süda. Rootsipäraste kaunistustega koraaliteisendi lauljaks oli Maret Liiv, kes elas Reigi kihelkonna Kõrgessaare valla Kõpu külas.

3. Su hooleks ennast annan ma

Sinu hoolde, Jumal, annan end, et sünniks mul, mis tahad Sa.

Selle hooa Mustjala kihelkonna Võhma külast pärit rahvakoraali üleskirjutajaks oli 1905. aastal kohalik rahvaluulekoguja T. Merrits. Esile tuleb Mustjala meestelaulule omane bra-vuurne esituslaad tugevate ja reeglipärase rõhutustega.

4. Nuta inimene

Nuta, inimene, oma patu süüd, kuid Jeesus tuli siia ja risti küljes vaeveldes meid päästis põrgu väest. See eest tänu Isale ja Jeesusele ka ning Püha Vaimu kiitku ilmamaa.

Viisi jäädvustas Saaremaalt pärit helilooja ja organist Joosep Aavik Kärla kihelkonnast Kergu (st kiriku) külast Toomas Sõmmerilt 1928. aastal, kes oli siis 69. aasta vanune. Aaviku sõnul oli "vana Sõmmer" Kärla kiriku köster ja lauluõpetaja sealses algkoolis. Viisi oli Sõmmer Aaviku jaoks ise koos sõnadega üles kirjutanud ja kinnitanud, et õppis selle oma emalt 59 aastat tagasi. Triskele jaoks on see lugu tähenduslik seetõttu, et Toomas Sõmmer on Toivo vanavanaisa.

5. Eks see ole arm ja heldus

Nii kui Jeesus oma isa palus, nii ka sina tee. Ka leiba võttes, täna teda selle eest.

Selle viisi kogus Peeter Süda 1906. aastal Tiiu Kruusimäelt, kes elas Käina kihelkonna Allika küla Lülle talus. Nii see, kui ka kaks ülejaanud samalt lauljalt üles kirjutatud viisi, on isikupäraste kaunistuste ja Eesti koraalide jaoks tavapäratu helikeelega.

6. Su nimel lähen

Su nimel, Jumal, lähen magama. Ei tea, kas hommikut veel näen, kuid kiidan Sind, et oled hoidnud mind. Mu voodi ümber inglid lase valvata, et kahju ma ei saaks.

Viisi kirjutab üles Kaarma kihelkonna Vaivere küla mölder D. Jakson 1888. aastal. Sellele aja-järgule omaselt ei esitanud ta andmeid laulja kohta. Küll on ta ühe teise rahvakoraali kohta kirjutanud, et see oli "üks vana kiriku viis".

7. Jeesus rõõmustaja

Su katvad tiivad kaitsevad mind kogu kurja eest, su abil kurja vastu seisan rahuga.

Selle koraali laulis Peeter Südale Leo Peet Pühalepa kihelkonnast, kes oli selle õppinud sama kihelkonna Kõpu küla mehelt Mihkel Leesilt. Viisi A-osal on kattuvusi Punscheli korralkogumiku viisiga nr 351. B-osas on viis aga huvitava "kiikumisega", mis võiks iseloomustada vanemat laulmismaneeri.

8. Nüüd on see päev

Päev on lõppenud ja magab kõik, mis väsinud. Mu peale mõtle, Issand, nüüd ja hoiu heldesti. Kõik kuri mõte tagane ja mine oma teed, sest Jumalale anname me hooneks südamed.

Veel üks Tiiu Kruusimäe viis, mille kirjutab Käina kihelkonnast üles Peeter Süda (vt eespool viienda loo kirjeldust). Lauljat saadab siin monohord, mis kasutati Eesti saartel traditsioonilise saateinstrumendina.

9. Maa ja meri kiidavad + Armas Jeesus avita

Selles instrumentaalloos saavad kokku albumi nimilugu (vt eespool esimese loo kirjeldust) ning Johannes ja Julius Muda poolt Saaremaalt pärit Anna Suitsult 1914. aastal talletatud rahvakoraal "Armas Jeesus avita". See viis on Eesti Rahvaluule Arhiivi talletatud ka vaharullisalvestusena.

***

Ansambel Triskele

Ansambel Triskele tuli kokku 1997. aastal Tartus eesmärgiga esitada eelkõige eesti vaimulikku rahvamuusikat. Pea kahekümne koosmusitseerimisaasta jooksul on ansambel avaldanud seitse CD-plaati, millel on tõlgendanud rahvapäraseid koraale ja regilaule, keskendudes Lõuna-Eestist pärit vähemtuntud lauluteisenditele. Triskele on järjepidevalt esitanud Euroopa keskaja muusikat, mille diapason ulatub antiik-kreeka hümnidest 16. sajandi "Piae Cantiones" kogumikuni. Ansambel ühendab seadetes rahvapärase laulmisviisi ning rikkaliku instrumentaariumi, milles on esindatud nii eesti rahvapillid (kannel, hiiurootsi kannel) kui ka keskaegses Euroopas kasutusel olnud instrumendid (lauto, fiidel, rebekk, flöödid, trummid). Triskele muusikuid ühendab sügav huvi eri maade ja rahvaste vaimulike traditsioonide vastu, mille mõjusid leiab kindlasti ansambli esitusmaneeris ning lähenemises algmaterjalile.

Ansambel Triskele albumid

TRSCD 001: Eesti vaimulikud rahvalaulud / Estonian folk hymns (2000)

TRSCD 002: Lõuna-Eesti vaimulikud rahvalaulud / South-Estonian folk hymns (2001)

TRSCD 003: Lõuna-Eesti vaimulikud rahvalaulud II / South-Estonian folk hymns Vol. 2 (2002)

TRSCD 004: Kolga-Jaani vaimulikud rahvalaulud / Folk hymns from Kolga-Jaani (2003)

TRSCD 005: Ridala vaimulikud rahvalaulud / Estonian folk ymns from Ridala Parish (2005)

TRSCD 006: Kodavere laulud / Folk Songs from Kodavere (2011)

TRSCD 007: Maa ja meri kiidavad: Hiiu- ja Saaremaa rahvakoraalid / Earth and Sea Rejoice: Folk Hymns from Hiiumaa and Saaremaa (2016)

Sümbol TRISKELE – kolmest kodaraina ühte punkti kinnitatud jooksvast jalast moodustatud kujund – jõudis Põhja-Euroopasse tõenäoliselt juba nooremal pronksiajal. Kujundile omistati tõrjemaagilist tähendust, ta sümboliseeris päikest, kuud ning liikumist ja kulgu üldisemalt. Kuigi viikingiajal seostati triskelet muinasskandinaavia peajumala Odiniga, leidis kujund laialdast kasutamist ka kristlikusse ikonograafias ja sümboolikas, eelkõige just Püha kolmainsuse tähenduses.

Triskele sümbol sai Eestis tuntuks erinevate kultuuride vahendusel ning sellesse on kätketud mitmete ajastute tähendusväljad. Sarnasel moel leiab ka ansambel Triskele muusikast viiteid eesti rahvamuusika eri kihistustele – siin on jälgi nii vanemast rahvalaulust, Kagu-Eestile iseloomulikust mitmehäälsusest kui ka pietistlikust koguduselaulust. Sellele kõigele annavad oma värvi peegeldused meid mõjutanud kaasaegsetest elavatest muusikatradsioonidest.

Salvestus ja kokkumäng: Ardo Ran Varres, Tonoscope (mai ja juuni 2016)

Lõppviimistlus: Tanel Roovik, Ajar stuudiod

Tekstid ja kommentaarid: Tarmo Tabas, Toivo Sõmer, Ergo-Hart Västrik

Tõlge inglise keelde: Tiina Ann Kirss

Plaadi ja ümbrise kujundus: Ülle Tabas

Täname: Eesti Kultuurkapital, Tartu Kultuurkapital, Jakobi Mäe Kultuurikoda